

Правінцыйныя дзівосы

Сумныя лічбы
рэйтыngu

Супрацоўнікі Слуцкай раённай цэнтральнай бібліятэкі на старонках мясцовай раіагазеты пад рубрыкай “Кніжны праспект” апублікавалі рэйтынг самых чытаных пісьменнікаў за першую палову 2009 года. У спіс трапілі 22 прозвішчы сучасных расейскіх пісьменнікаў Барыса Акуніна, Дар’і Данцовай, Людмілы Уліцкай, эмігранткі Дзіны Рубінай, якая жыве зараз у Ізраілі, некалькі замежных аўтараў.

Натуральна кніжкі іх рускамоўныя. Але ні адзін з класікаў беларускай літаратуры ў той спіс не трапіў. Ні Уладзімір Караткевіч, ні Іван Мележ, ні Янка Брыль, ні Васіль Быкаў, ні Іван Шамякін, рэйтынг твораў якіх яшчэ чатырнаццаць гадоў таму, да сумна-вядомага рэферэндуму 1995 году, быў даволі высокім.

А гэта, на маю думку, сведчанне нізкай нацыянальнай самасвядомасці бальшыні наведвальнікаў бібліятэкі, найперш мясцовай інтэлігенцыі, як самай адукаванай часткі грамадства, нажалі ўжо няздольнай бачыць неабходнасць чытаць кніжкі беларускіх аўтараў, тым болей, выдадзеных у 60-80-я гады мінулага стагоддзя, а такіх на кніжных паліцах бальшыня. Новыя творы сяброў Саюза беларускіх пісьменнікаў, што выходзяць без бюджэтнай датацыі мізэрнымі

накладамі і амаль не даходзяць да бібліятэк, у кнігарні, можна набыць хіба што ў сталіцы, у прыватных шапіках, якія для правінцыялаў маладаступныя – далёкія.

Адзінае, што парадавала у гэтым “Кніжным праспекце”, дык грунтоўная аналітыка на творчасць аднаго з 10-ці пісьменнікаў, якія здзівілі свет – Аляксандра Салжанічына, з пералікам яго найбольш вядомых твораў – “Архіпелаг ГУЛАГ”, “У крузе першым”, “Ракавы корпус”, “Адзін дзень Івана Дзянісавіча” і іншых. У самы раз, бо многія маладыя людзі мала што ведаюць пра творчасць гэтага аўтара. Творы якога патрэслі свет праўдай аб таталітарнай сістэме ў былым СССР.

Як рэклама
згарчыла водар
мёду

Недаўна нейкая кампанія “Медомір” зладзіла ў Слуцку пяцідзённую кірмаш мёду, пад які ў гарадскім Доме культуры аддалі вялікую залу. А над цэнтральнай вуліцай горада загадзя былі нацягнуты дзве шматметровыя рэкламныя расцяжкі з рускамоўным тэкстам.

Такія ж дзве нацягнулі і перад уваходам у Дом культуры з думкамі кідкага памеру: “Ярмарка мёда”. Мясце гэта здзівіла і нават засмуці-

ла: чаму пчаларам з расейскай глыбінкі – з Краснадарскага, Алтайскага краёў, з Арлоўскай, Варонежскай, Ліпецкай, Рас-тоўскай і іншых губерняў не напамнілі на тых расцяжках, што яны прыехалі ў беларускі горад, а не ў падмаскоўны Суздаль? Дзе ж наша нацыянальная годнасць? Пазваніў аднаму з намеснікаў старшыні райвыканкаму і выказаў тое што мяне засмуціла. Параіў пасадзейнічаць, каб у тых расцяжкі перад уваходам у Дом культуры ўнеслі дробязную, але важную папраўку, каб гучэла па-наску: “Кірмаш мёду”. Мне адказалі што дадуць каманду службе ЖКГ унесці папраўку. Паверыў. А калі ў дзень адкрыцця кірмашу падышоў да Дома культуры, то замяні ніякай не ўбачыў! Нехта палічыў яе дробязню, не вартаю ўвагі.

Не дзіва, што і нашы беларускія пчалары, якія прыехалі з Віцебшчыны, Лепельскага і іншых раёнаў краіны ўсю рэкламу сваёй прадукцыі, пры тым высокакаснай (яна ішла нарасхоп), уключаючы і назву свайго раёна, далі на рускай мове.

І ў іх не абудзілася нацыянальная годнасць! На пытанне, чаму ж забыліся, што ёсць у нас свая родная, самая мілагучная ў свеце мова, з усмешкамі паціскалі плячыма.

Мікола Кутнявецкі,
г. Слуцк.

Мовазнаўчы досвед

Адлуп - лупцаванне - лупцоўка. “Сашку карціць загарыць з ёю, але ён баіцца: раптам і тут напаткае адлуп, як колькі хвілінаў таму ад бацькі?” (Дзеяслоў. 2009. № 4, с. 50).

Адлуп - нульсуфіксавае ўтварэнне ад дзеяслова *адлупіць* ‘адлупцаваць, моцна набіць каго-небудзь’: *адлуп (-іць)*. Як і ўсе нульсуфіксавыя аддзеяслоўныя ўтварэнні, слова *адлуп* досыць выразнае і экспрэсіўнае, частае ў вусным і пісьмовым маўленні. Але ў слоўніках не фіксуецца, на яго месцы - суфіксавыя дэрываты *лупцаванне* і *лупцоўка* (ад *лупцаваць*).

“Беларуска-рускі слоўнік” (Т.1, 1988, с. 82) падае *адлуп* як лесазнаўчы тэрмін: “*Адлуп, -пу, м. лес. отлуп*”.

Паховіны - пахаванне. “Тыдзень ад паховінаў цёткі Любы пад знакам прысутнасці ў двары старонніх людзей” (Дзеяслоў. 2009. № 4, с. 53).

Паховіны - вытвор з суфіксам *-ін-ы* ад дзеяслова *пахаваць* (з пераходам націску на папярэдні склад): *пахав-іны* → *пахов-іны*. Слова не трапіла ў акадэмічны слоўнік (на яго месцы - *пахаванне*), хоць у жывой народнай мове ўтварэнняў на *-овіны(-авіны)* нямаюць: *дамовіны, заповіны* (ад *запываць*) і *запоіны, шлюбавіны*...

Як сведчыць акадэмічная “Беларуская граматыка” (Ч. 1. Фаналогія. Арфаэпія. Марфалогія. Словаўтварэнне. Націск. - Мінск, 1985, с. 264), утварэнні з суфіксам *-ін-ы (-ын-ы)* складаюць прадукцыйны тып у гутарковым стылі (*запросіны, закосіны*). Бальшыня ўтварэнняў называе абрады.

Дазнавец - следчы. “Найбольш назалюць дазнаўчы... Найбольш усім траім чамусці абыходзіць дазнацца, ці мела нябожчыца спадкаемную схільнасць да самазабойства”. (Дзеяслоў. 2009. № 4, с. 53).

Слоўнікі фіксуюць толькі *следчы* - “службовая

асоба, якая вядзе следства - высвятленне органамі юстыцыі абставін, звязаных са злачынствам” (Тлумачальны слоўнік беларускай літаратурнай мовы. 1996, с. 608). Гэта - калька рас. *следователь*. Праўда, бачым у слоўніках і слова *дазнанне* ‘папярэдняе расследаванне крымінальнай справы для ўстанаўлення факта злачынства і павінных у ім асоб’. (Тамсама, с. 166).

Наватвор *дазнавец* і ўзнік ад *дазнацца/дазнанне* (праз ступень дзеяслова незачыненага трывання *дазнавацца*) з выкарыстаннем суфікса *-ец*: *дазнав-ец*.

Слова вартае замацавання як юрыдычная тэрміналагічная адзінка побач з аднакаранёвым *дазнанне*, якое падаецца слоўнікамі з паметай “юр.” (юрыдычны тэрмін) (Беларуска-рускі слоўнік. Т.1, 1988, с. 351).

Спадкаемны - спадчыны. “...Ці мела нябожчыца спадкаемную схільнасць да самазабойства”. (Дзеяслоў. 2009. № 4, с. 53).

Слоўнікі фіксуюць лексему *спадкаемец* з семантыкай ‘той, хто прадаўжае чые-небудзь традыцыі, чыю-небудзь дзейнасць// ж. *спадкаемніца*’ прым. *спадкаемскі*. (Тлумачальны слоўнік беларускай літаратурнай мовы. 1996. С. 614). Прыметнік *спадкаемскі*, што тут фіксуецца, мае семантыку прыналежнасці.

Наватвор *спадкаемны* - ўтварэнне ад *спадкаемец* (з адціненнем *-ец*) з захаваннем значэння ‘уласцівы спадкаемны тып у гутарковым стылі (запросіны, закосіны). Бальшыня ўтварэнняў называе абрады.

Форма *спадкаемны* стаецеца з літаратурнаю нормаю (параўн. слоўнікавае *спадчыны*) і вартае занатавання ў нарматыўным слоўніку.

Тэлефанаваць - а не тэлефаніраваць.

Ад пазычанага слова *тэлефон* дзеясловы ўтвараюцца ў беларускай мове з выкарыстаннем спрадвечнага суфікса *-ава-* і вытворнага ад яго

-ізава: *тэлефанаваць, тэлефанізаваць*, як і *тэлеграф* → *тэлеграфавачы; манеўр* → *манеўраваць, прэмія* → *прэміяваць, палітура* → *палітураваць, раён* → *раянаваць, масаж* → *масажаваць*...

На жаль, у нашых слоўніках да гэтага часу бачым штучную “-іравую” форму “*тэлефаніраваць*”. Так, у найноўшым “Тлумачальным слоўніку беларускай літаратурнай мовы” (2005, с. 672) чытаем: “*Тэлефаніраваць*, зак. і незак. Паведамляць (паведамляць) па тэлефоне, а таксама пазваніць (званіць) па тэлефоне”. Гэта таксама, як у яго папярэдніку: “*Тэлефаніраваць*... Пазваніць па тэлефоне// пра што і з данан. сказам. Паведамляць (паведамляць) што-небудзь па тэлефоне. “*Тэлефаніраваць пра тэрмін канферэнцыі*”. (ТСБМ, т. 5, кн. 1, 1983, с. 575). Але ж няма тут пацвярджальнай інфармацыі з тэкстаў знаных аўтараў (пісьменнікаў, навукоўцаў).

Пра штучнасць формы на *-іраваць* сведчыць і дзеяслоўная лексема без элемента *-ір-* (ад таго ж утваральнага слова) *тэлефанізаваць* ‘забяспечыць тэлефонам’, які падаецца на гэтай жа старонцы.

Слова *тэлефанаваць* трапіла і на старонкі “Слоўніка новых слоў беларускай мовы” (Мінск, 2009, с. 373). Гэтым словам беларусы карыстаюцца даўно і актыўна. Яго засведчыў “Руска-беларускі слоўнік” 1993 года (Мінск: “Беларуская энцыклапедыя” імя П. Броўкі, т.3, с.508): “*Тэлефоніраваць* сов. н несов. *тэлефанаваць*”. І гэтая натуральная форма (без элемента *-ір-*) у поўнай згодзе з *тэлефанізаваць*. Яны адлюстроўваюць словаўтваральную заканамернасць беларускай мовы - абыходзіцца спрадвечнабеларускім словаўтваральным сродкам *-ава-*, а не яго штучным варыянтам *-ірава-*.

Дык і надалей будзем *тэлефанаваць* у незалежнай краіне Рэспубліцы Беларусь, не прыстаючы да былога ўсесаюзнага стандарту {*тэлефаніраваць* — *тэлефоніраваць*}.

Новая кніга Васіля Зуёнка

У Менску ў выдавецтве “Беларуская навука”, выйшла новая кніга Васіля Зуёнка “*Паміж небам і зямлёй: літаратурна-лінгвістычныя эсы, эцюды, падарожныя нататкі*” — 266 с.

Аўтар кнігі — паэт Васіль Зуёнак, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі імя Янкі Купалы, ганароны член Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі. Старонкі яе — плён роздуму аб праблемах жыцця, літаратуры, мовы. Аўтар дзеліцца снаімі ўражаннямі аб паэзіі класікаў Янкі Купалы, Якуба Коласа, Пімена Панчанкі, калег-равеснікаў Ніла Гілевіча, Рыгора Барадуліна, Генадзя Бураўкіна, Уладзіміра Някляева, Янкі Сіпакова, даследуе сакрэты паэтычнага майстэрства. этымалагічныя глыбіні слова.

Кніга адрасуецца, як навукоўцам, спецыялістам, так і шматлікім прыхільнікам роднай літаратуры.

Рыцары і дойдлы Гародні наведальні тронную залу

Да свята Святога Губерта – дня шанавання гарадзенскага герба - гісторыкі, краязнаўцы падрыхтавалі шэраг мерапрыемстваў для гараджан. У каралеўскім Старым Замку ў троннай зале прайшла прэзентацыя кніжкі доктара гістарычных навук **Алесь Краўцэвіч** “Рыцары і дойдлы Гародні”. Вялікая колькасць адмыслоўцаў і аматараў прыйшла, каб асабіста павіншаваць аўтара і падзівіцца на графіку афармляльніка мастака **Паўла Татарнікава**.

Доктар гістарычных навук Алесь Краўцэвіч лічыць, што кніжка цудоўна ўпісваецца ў асветніцкую нішу гарадзенскага пасольства.

Мастак Павел Татарнікаў шчаслівы, што Алесь Краўцэвіч звярнуўся для афармлення яго кніжкі, бо гэта тэма яго.

Сяргей Расолька, вядомы дызайнер Гародні, лічыць, што праца з мастаком Паўлам Татарнікавым прыносіла толькі задавальненне.

Віктар Парфёненка, Гародня.

“Дыялог” набірае абароты

10-га лістапада 2009 г. у сядзібе Таварыства беларускай мовы імя Францішка Скарыны адбылося пасяджэнне моладзевага дыскусійнага клуба на тэму “Эканамічнае развіццё Беларусі” з удзелам у якасці асноўнага выступоўцы і эксперта Яраслава Раманчука. Мерапрыемства праходзіла ў межах праекта “Дыялог”. Тэму сустрэчы і асобу запрошанага госьця ўдзельнікі клуба вызначалі загадзя і былі ўзрадаваныя мажымасцю выслухаць вядомага эканаміста і задаць яму пытанні на хвалюючыя тэмы.

У сваім выступе спа-

дар Раманчук грунтоўна распавёў прысутным аб усіх акалічнасцях эканамічнага развіцця нашай краіны цягам апошніх двух дзесяцігоддзяў. Прысутным было цікава даведацца пра тых захад, якія робяцца ў свеце і ў нашай краіне дзеля пераадолення наступстваў глабальнага сусветнага крызісу.

У зале прысутнічала шмат студэнцкай моладзі, маладыя людзі з цікавасцю і неаслабнай увагай слухалі вядомага эканаміста. Падчас дыскусіі адносна беларускага заканадаўства ў галіне бізнесу яны выявілі сваю арыентава-

насць, дасведчанасць у прававых пытаннях і неабыхавасць да лёсу краіны. Іх пытанні датычыліся магчымых варыянтаў развіцця нашай краіны ў будучыні, і мэтазгоднасці ўжо здзейсненых праектаў у Беларусі.

Сустрэча доўжылася больш за дзве гадзіны.

Падчас сустрэчы працавала здымачная група, а на наступны дзень 11 лістапада паведамленне пра гэту сустрэчу можна было ўбачыць у праграме навін канала “Белсат”.

Кіраўнік праекта “Дыялог”, намеснік старшыні ТБМ **Алена Анісім**.